

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nayka.com.ua | № 5, 2021 | 27.05.2021 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.5.76](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.5.76)

УДК: 657.1

Р. М. Циган,
старший викладач кафедри обліку і фінансів,
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
ORCID ID: 0000-0001-5955-812X
Д. Є. Солодков,
студент, Національний університет імені Михайла Остроградського
ORCID ID: 0000-0001-5249-0820
С. В. Дідур,
д. е. н., професор кафедри обліку і фінансів,
Кременчуцький Національний університет імені Михайла Остроградського
ORCID ID: 0000-0002-1134-2079

ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ЙОГО ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ

R. Tsyhan
Senior Lecturer of the Department of Accounting and Finance,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University
D. Solodkov
Student, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University
S. Didur
Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Accounting and Finance,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

INTEGRATED INFORMATION SPACE DEVELOPMENT AT AN ENTERPRISE WITHIN ITS ACCOUNTING OF EXPORT AND IMPORT OPERATIONS

У статті розглянуто аспекти формування інформаційного простору підприємства, що здійснює зовнішньоекономічну діяльність, як єдиного інтегрованого джерела інформації, покликаного пришвидшити пошук релевантної для прийняття управлінських рішень інформації. Розглянуто існуючі наукові погляди на проблемні аспекти формування такого простору, проаналізовано пропозиції стосовно компонентів інформаційного простору та способів їх інтеграції в інформаційному просторі. Проаналізовано законодавчу базу для здійснення експортно-імпорتنних операцій. Визначено, що комплексний підхід для реалізації такої системи відсутній, відповідно, було запропоновано теоретичну базу можливого інформаційного простору в контексті документування експортно-імпорتنних операцій та з акцентом на комунікацію між системою управління та обліковою системою. Визначено основні

компоненти, що має включати єдиний інформаційний простір, зокрема, інформаційні ресурси від облікової системи, система комунікації, система управління знаннями (CRM, зокрема) та чітке визначення ролей в даному просторі.

The aspects of the Information Space development at an enterprise which conducts export and import operations were analyzed in the article. It is considered that the Information Space is an integrated source of information designed for streamlining and accelerating the process of decision making by managers. The importance of the documents formalization in the general accounting system at an enterprise was determined and the main kinds of the documents that are formalized for the organizing the process of the export-and-import relationships were analyzed and clustered. The necessity of the Information Space integrated with the accounting system was justified. The wording of the term "Information Space" as the body of numerous kinds of the accounting information, its sources, processing approaches, storage and transmission approaches were defined. Different scientific perspectives over the issues related to the development of such Information Space and the propositions over the appropriate components, as well as the ways of their synthesis for the formation of the Information Space were analyzed. The legislation and related regulations to the export and import operations in Ukraine were considered. It was determined that there is no comprehensive approach for the development of the Information Space, thus, the theoretic base of a probable Information Space in the context of the formalization of the accounting documentation (the primary documents, in particular) as an output of the export and import operations with the accent on communication between management and accounting department was designed. Besides, the key components that the integrated Information Space is considered to consist of were determined: information array as an output of the accounting, communication system and related software, knowledge management software and the clearly defined roles. It is considered that the aim of the further research is an analysis of the issues that might be discovered throughout the implementation of the integrated Information Space, in particular, a consistency of the components and compliance with the related regulations.

Ключові слова: інформаційний простір; облікова система; експорт; імпорт; підприємство; управління підприємством.

Keywords: Information Space; accounting system; enterprise; export; import; enterprise management.

Постановка проблеми. Глобалізація економіки розширює діяльність суб'єктів господарювання та створює умови для виходу на зарубіжні ринки. Це призводить до утворення нових об'єктів в бухгалтерському обліку та вимагає використання відмінних правил у частині застосування методичних і організаційних аспектів відображення операцій в обліку. Іншою проблемою є суттєве збільшення обсягів інформації, що виникає безпосередньо в обліковій системі та загалом в процесі господарської діяльності – розрізнена інформація, об'єми якої постійно зростають, є дуже часто важкодоступною та неузгодженою в інформаційній системі підприємства, що, в свою чергу, ускладнює процес прийняття рішень. Для вирішення даних проблем була побудована теоретична основа для формування інформаційного простору на основі облікової системи.

Аналіз останніх досліджень. Поняття «інформаційний простір» досліджувалось такими вченими, як В. В. Агафонова, Е. А. Баєва, А. В. Баєв, С. П. Першин, Н. В. Єрмакова, О. В. Рожнова, Т. В. Посохова, Н. Н. Хахонова, М. І. Сидорова та ін. Проблемні аспекти документування експортно-імпортних операцій розглядалися О. М. Кукурікою, М. Ю. Кольбухом, Л. І. Бабійом та Г. Ю. Коблянською.

Постановка завдання. Метою дослідження є формування теоретичної бази для побудови єдиного інформаційного простору на підприємстві, що здійснює зовнішньоекономічну діяльність. Передбачається попередній аналіз існуючих наукових поглядів на поняття «інформаційний простір», його компоненти та значення для системи управління підприємством.

Виклад основного матеріалу. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства в контексті ведення документації, оподаткування, митного оформлення та ведення розрахунків реалізується за національними та

міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, законодавства в сфері митної справи та оподаткування. Регулювання за даною правовою базою здійснюється незалежно від специфіки проблем в рамках системи бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання. З іншого боку, практики ведення обліку зовнішньоекономічної діяльності вимагають уніфікації з метою оптимізації ефективності здійснення відповідних операцій. Таким чином, відбуватиметься стимуляція розвитку інформаційного середовища як між вітчизняними, так й іноземних з вітчизняними суб'єктами господарювання, що, в свою чергу, підвищуватиме конкурентоспроможність товарів і послуг українського виробника.

Інформаційний простір. Обліковим інформаційним простором вважають структуроване та організоване інформаційне середовище для забезпечення конкретних цілей суб'єктів прийняття управлінських рішень.

Під «інформаційним простором» мається на увазі певна інформаційна область для її використання особами, що приймають управлінські рішення.

На даний момент питання організації облікового інформаційного простору як єдиної структури займає окреме місце в економічній науці через бажання дослідників організувати єдиний інформаційний простір для ряду облікових підсистем, зокрема фінансової, податкової та управлінської, що функціонують окремо і незалежно й надають облікову інформацію різним групам користувачів.

Серед дослідників, що займалися розробкою теоретичної основи для формування єдиного інформаційного простору підприємства, М. І. Сидоровою, наприклад, була розглянута можливість сформувати оптимальну модель інтеграції різноманітних облікових підсистем за умовою впровадження МСФЗ, що дозволило б розширити існуючий інформаційний простір та посилити існуючі інтеграційні процеси.

Потреба у формуванні інформаційного простору на підприємствах виникає внаслідок цифровізації і комп'ютеризації процесів підприємництва, що призводять до накопичення інформаційних ресурсів значних об'ємів. Цей фактор зумовлює потребу у використанні відповідних структур збереження, обробки і візуалізації для оптимізації ефективності управлінських рішень. Дана організаційна структура і є інформаційним простором, що забезпечує синтез інформації і організовує швидкий доступ до неї.

На даний момент відсутній єдиний погляд стосовно структурних компонентів інформаційного простору. Наприклад, М. І. Вовк, В. І. Гриценко та А. Б. Котова виділяють структуровані інформаційні ресурси, мережеві інформаційні технології та телекомунікаційні елементи [1, с. 14], в той час, як М. В. Каткова до даного поняття включає інформаційні ресурси, інформаційну інфраструктуру і засоби комунікації [2, с. 25].

Таким чином, на основі значення поняття «інформаційний простір» на підприємстві, інформаційні ресурси як елемент інформаційного простору – це масив даних та певна інформація у формі документів, реєстрів і звітів в інформаційній системі на підприємстві. Засобами інформаційної інфраструктури є різноманітні інформаційні технології, які відповідні суб'єкти використовують, оброблюючи і перетворюючи інформаційні ресурси відповідно до своїх потреб. Засоби комунікації – це, як правило, програмні забезпечення, що є засобами зворотнього зв'язку між тими, хто здійснює обробку і перетворення інформаційного ресурсу і тими, хто його використовує з метою надання доступу і забезпечення візуалізації і трансляції інформації у певному вигляді.

Формування інформаційного простору на підприємстві є складним завданням, що передбачає інтеграцію інформаційних ресурсів, засобів комунікації, засобів інформаційної інфраструктури і суб'єктів, які використовуватимуть дані засоби, а також користувачів такої інформації. Ключові завдання на початковому етапі побудови та подальших етапах розвитку інформаційного простору – забезпечити швидкість отримання і представлення пошукової інформації користувачеві у нестабільних економічних умовах. Реалізація відповідних завдань вимагає комплексного підходу, спрямованого на ефективну взаємодію ключових елементів, зокрема взаємодії з кінцевим користувачем.

Виділяють наступні функції облікового інформаційного простору підприємства:

- структуризація, організація і синтез облікової інформації;
- оптимізація використання облікової інформації при прийнятті рішень як зовнішніми, так і внутрішніми користувачами;
- забезпечення ефективного функціонування ринків капіталу за допомогою мінімізації спотворення інформації.

Проблема формування єдиного облікового інформаційного простору є релевантною для всіх підприємств, їх керівників та потребує зваженого підходу для ефективної організації процесів управління та обліку. Також необхідними є заходи для забезпечення достовірності звітної інформації та швидкого доступу до неї для кінцевих користувачів.

Для удосконалення каналів комунікації між бухгалтерським та управлінським відділами в контексті зовнішньоекономічної діяльності підприємства були переглянуті законодавчі правила та вимоги до формування такої системи їх документування.

Наведено основні законодавчі вимоги до документування господарських операцій та, зокрема, з експорту та імпорту.

Законодавчі аспекти документування господарських операцій регулюються п. 1 ст. 9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [3] (далі Закон №966), Положенням про документальне

забезпечення записів в бухгалтерському обліку, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 24 травня 1995 року [4], а також декількома нормативно-правовими актами [5], які визначають порядок складання та заповнення документації на підприємстві, що здійснює зовнішньоекономічну діяльність.

В процесі дослідження було проаналізовано нормативно-правові акти, що регулюють аспекти документування операцій з експорту та імпорту. Дані положення безпосередньо регулюють:

- загальні аспекти складання, заповнення первинної документації та формування графіку документообігу, а також контроль його виконання;
- порядок обліку доходів, витрат та інших показників, що визначають об'єкти оподаткування та / або податкові зобов'язання, на підставі первинної документації і обмежують можливість формування показників податкової звітності, митних декларацій на основі даних, що не підтверджені документацією;
- порядок визнання доходів та витрат на підставі первинної документації, що підтверджує доходи та витрати у платника податків;
- первинна документація, що підтверджує операції з експорту / імпорту продукції (вантажно-митна декларація) та послуг (акти та інші документи, оформлені відповідно до вимог чинного законодавства, що підтверджують надання послуг або виконання робіт) та право платника податку відносити до податкового кредиту суми, що були підтверджені податковою накладною;
- необхідність дотримуватися строків повернення валютних цінностей на територію України за операціями з експорту та надходження товарів за операціями з імпорту на умовах відстрочки поставок.

Таким чином, для здійснення експортно-імпортних операцій з товарами на рівні законодавства визначено первинний документ, за допомогою якого такі операції оформлюються – вантажно-митна декларація. У випадку з експортно-імпортними операціями з послугами, то не всі проаналізовані нормативні документи констатують необхідність складати акт наданих послуг, а типова форма даного документу для всіх, окрім суб'єктів, що здійснюють будівельні роботи, відсутня. Це ускладнює документування відповідних операцій з надання і отримання послуг незалежно від їх характеру.

Закон №966 передбачає, що первинна документація, яка фіксує факт здійснення господарських операцій, є підставою для обліку цих операцій [3]. Даний Закон також визначає поняття «первинний документ», під яким розуміють документ, який містить інформацію про господарську операцію та підтверджує її здійснення (ст. 1).

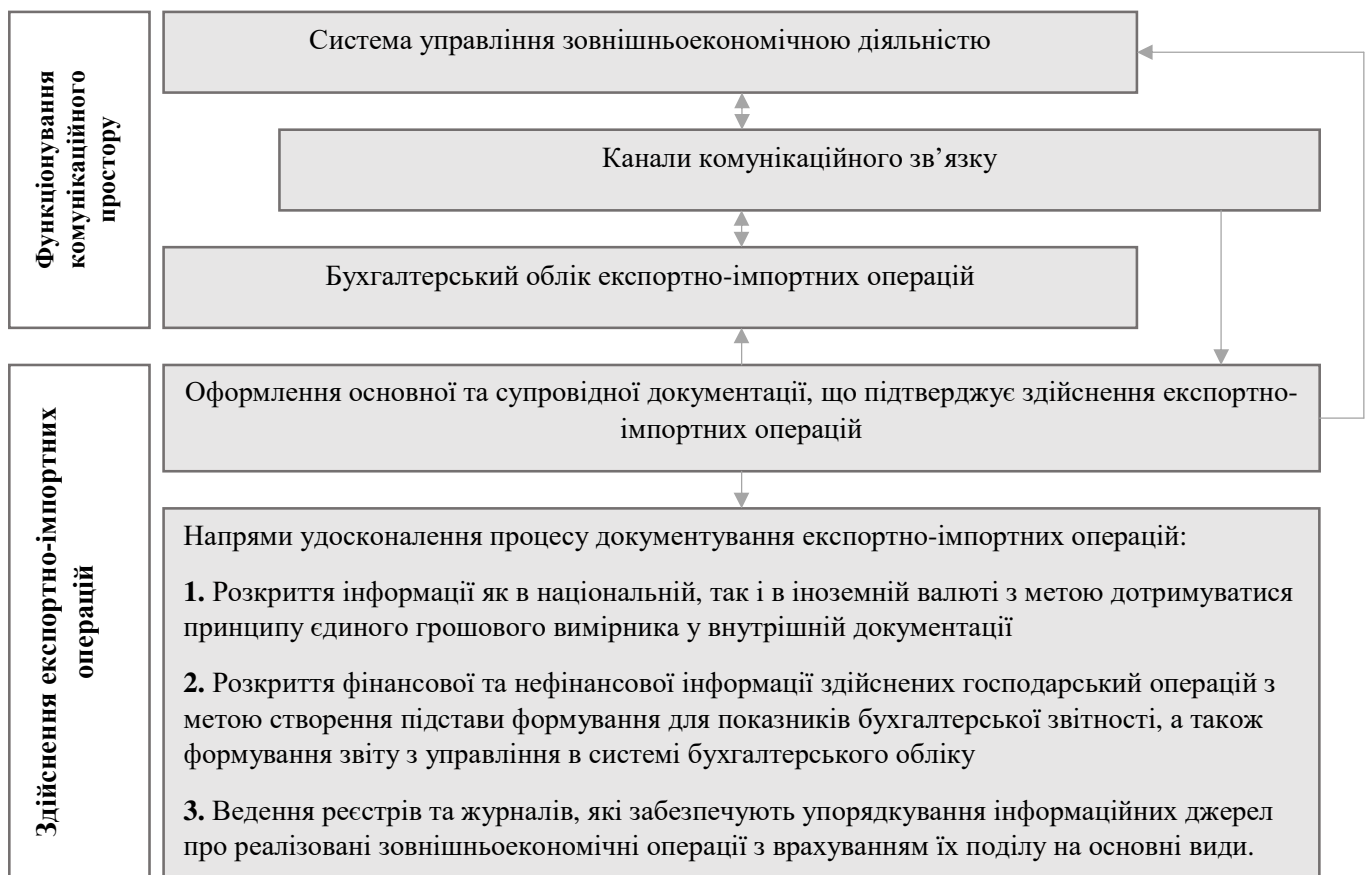
Отже, первинний документ слугує доказом здійснення господарських операцій. Визначено місце документування в обліковому процесі на підприємстві (табл. 1).

Табл. 1.
Документальне оформлення господарської операції в системі бухгалтерського обліку на підприємстві
[на основі 6]

Етапи	Елементи та заходи
I. Здійснення господарської операції	1. Факт господарського життя
	2. Оцінка та документальне оформлення ФГЖ
	3. Господарська операція
II. Відображення в бухгалтерському обліку господарської операції	1. Рахунки бухгалтерського обліку
	2. Облікові реєстри
	3. Головна книга
	4. Оборотно-сальдова відомість
III. Відображення у звітності господарської операції	1. Формування фінансової, податкової, статистичної та внутрішньої звітності

Таким чином, будь-які записи в бухгалтерському обліку починаються із формування первинної документації. В ч. 1 ст. 9 Закону №996 вказано: первинні документи необхідно складати під час здійснення господарської операції, а якщо це неможливо – безпосередньо після її закінчення [3]. Тому всі господарські операції оформлюються належними документами і можуть бути відображені в обліку тільки на підставі цих документів.

Виокремлені та окреслені ключові напрямки удосконалення документального оформлення експортно-імпортних операцій через необхідність оптимізації даних обліку як одного з ключових інформаційних джерел системи управління підприємства, зокрема його зовнішньоекономічної діяльності, що покликані підвищити ефективність каналів комунікації в інформаційному просторі зовнішньоекономічної діяльності підприємства (рис. 1).

Рис. 1. Інформаційний простір між системою управління та обліковою системою через документування експортно-імпорتنих операцій
[джерела 6, 7]

Визначення переліку та класифікація видів первинної документації з метою відображення експортно-імпорتنих операцій в обліку надає можливість розширити предмет дослідження для удосконалення інформаційних джерел системи управління підприємства, зокрема його зовнішньоекономічної діяльності. Таким чином, на рис. 1 визначено зміни в системі обліку, що відбулися в результаті впровадження операцій з експорту й імпорту до інформаційного простору системи управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства.

Для формування єдиного інформаційного простору як основного джерела для відділу управління з метою забезпечення реалізації функцій обліку (рис. 1) також відображено напрямки розширення можливостей функціонування облікової системи, що може бути реалізовано завдяки удосконаленню документування на підприємстві, що здійснює експортно-імпорتنу діяльність.

Прикладом формування інформаційного простору на одному даному підприємстві для оптимізації аналітики й прийняття управлінських рішень є інтеграція облікових систем: бухгалтерської, управлінської, стратегічної, виробничої, податкової, виробничо-оперативної та ін. При цьому передбачається використання допоміжної інформаційної підсистеми, наприклад CRM (система управління клієнтами), системи електронного документообігу та ін. Даний підхід дозволить синтезувати в єдину структуру розрізнену до цього інформацію з різних джерел для прийняття управлінських рішень і дозволить зекономити час на отримання доступу до релевантної інформації за допомогою встановлення різних видів запитів.

Теоретичний концепт інформаційного простору в системі бухгалтерського обліку також може бути використаний для побудови інтегрованого інформаційного простору, що базуватиметься на використанні таких джерел інформації, як обліковий, контрольний, аналітичний, податковий та ін. Наприклад, С. П. Першин та Т. В. Посохова [8] пропонують створювати єдиний інформаційний простір на основі інформаційної облікової системи управління та контролю, В. В. Агафонова [9, с. 151] – єдиний інформаційний простір бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту, а Л.В. Титенко – єдиний інформаційний простір обліково-аналітичного забезпечення [10, с. 1408]. М.Ф. Сафонова [11, с. 47] пропонує формувати єдиний обліково-податковий інформаційний простір для подолання проблем облікового забезпечення системи податкового планування, прогнозування і контролю податкових ризиків, зменшення рівня податкових витрат. В даному випадку варто говорити про пристосування

облікової системи до запитів певних користувачів облікової інформації. В деяких випадках це може негативно впливати на ефективність виконання функцій облікової системи відносно інших груп користувачів.

Висновки. Таким чином, формування інформаційного простору є об'єктивною потребою для ефективного управління підприємством. Завдання з формування такого простору є комплексним і передбачає інтеграцію облікової системи як основного джерела інформації, засобів комунікації, системи управління знаннями (CRM, зокрема) та чітке визначення учасників простору, разом із користувачами. Ключовим аспектом при цьому має бути узгодженість елементів, що інтегруються – з одного боку та узгодженість із законодавством – з іншого.

Подальші дослідження можуть бути направлені на аналіз проблемних аспектів, що виникають безпосередньо при практичній реалізації інформаційного простору, зокрема ті аспекти, що стосуються процесу документування експортно-імпортних операцій. Результатом такого дослідження можуть бути пропозиції щодо вирішення даних проблем.

Список літератури.

1. Гриценко В.І. Введення в архітектуру інформаційного простору. Моделі. Проблеми розвитку / В.І. Гриценко, М.І. Вовк, А.Б. Котова. – К. : Наукова думка, 2003. – 168 с.
2. Каткова М.В. Понятие «информационное пространство» в современной социальной философии / М.В. Каткова // Известия Саратовского университета. Серия : Философия. Психология. Педагогика. – 2008. – Т. 8, Вып. 2. – С. 23–26.
3. ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» від 16.07.99 р. № 996- XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>
4. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 24 травня 1995 р. № 88 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0168-95#Text>
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-in/laws/main.cgi?nreg=435-15>
6. Чирка Д.М. Документування на підприємствах зовнішньоекономічної діяльності / Д.М. Чирка // Міжнародний збірник наукових праць. – № 1(19) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/view/43378/40063>
7. Гринь В. П. Сутність та види облікового інформаційного простору / В. П. Гринь // Вісник Запорізького Національного університету. – 2019. – №4 (90). – С. 141-147.
8. Першин С.П. Единое учетное пространство и учетные агенты как приемы развития бухгалтерского учета / С.П. Першин, Т.В. Посохова // Научный журнал КубГАУ. – 2016. – № 118 (04) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ej.kubagro.ru/2016/04/pdf/34.pdf>.
9. Агафонова В.В. Единое информационное пространство бухгалтерского учета, анализа и аудита / В.В. Агафонова // Вестник Самарского государственного аэрокосмического университета. – 2002. – № 1. – С. 151–158.
10. Титенко Л.В. Логістичні принципи формування обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління підприємством / Л.В. Титенко // Економіка і суспільство. – 2017. – Вип. 13. – С. 1408–1418.
11. Сафонова М.Ф. Налоговые затраты и контроль за их состоянием в системе учетно-налогового информационного пространства / М.Ф. Сафонова // Учет. Анализ. Аудит. – 2015. – № 6. – С. 45–57.

References.

1. Grycenko, V.I., Vovk, M.I. and Kotova, A. b. (2003), Vvedennia v arkhitektoniku informatsijnoho prostoru. Modeli. Problemy rozvytku [Introduction to the architecture of the information space. Models. Problems of development], Naukova dumka, Kyi'v, Ukraine.
2. Katkova, M.V. (2008), “The term «Information Space» in modern social philosophy”, *Izvestija Saratovskogo universiteta, Serija Filosofija. Psihologija. Pedagogika*, Vol. 8, no. 2, pp. 23–26.
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine “About the accounting and financial reporting”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14> (Accessed 6 May 2021).
4. Cabinet of Ministers of Ukraine (1995), “Resolution on the documentary support of the notes in the accounting”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0168-95#Text> (Accessed 6 May 2021).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), “Civil Codex of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15> (Accessed 6 May 2021).
6. Chyrka, D. M. (2011), “Documenting at enterprises that handle external economic activity”, *Mizhnarodnyj zbirnyk naukovykh prats'*, vol. 1 (19), available at: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/view/43378/40063> (Accessed 4 May 2021).
7. Gryn' V. P. (2019), “The essence and kinds of the accounting information spaces”, *Visnyk Zaporiz'koho Natsional'noho universytetu*, vol. 4 (90), pp. 141-147.

8. Pershin, S.P. and Posohova, T.V. (2016), "A single accounting space and accounting agents as approaches for the development of the accounting", *Nauchnyj zhurnal KubGAU*, vol. 118 (04), available at: <https://ej.kubagro.ru/2016/04/pdf/34.pdf>
9. Agafonova, V.V. (2002), "A single information space of the accounting, analysis and audit", *Vestnik Samarskogo gosudarstvennogo ajeroksmicheskogo universiteta*, vol. 1, pp. 151–158.
10. Tytenko, L.V. (2017), "Logistic principles of the formation of an accounting and analytical support for the strategic enterprise management", *Ekonomika i suspil'stvo*, Vol. 13, pp. 1408–1418.
11. Safonova, M.F. (2015), "Tax costs and the control over their condition in the system of an accounting and analytical information space", *Uchet. Analiz. Audit*, vol. 6, pp. 45–57.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2021 р.